

Початкова ШКОЛА 1'92

В році Новому щастя бажаєм

Вашому дому!

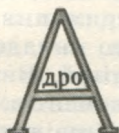
з)

к	и	т
—	о	—
р	—	—
—	—	д
—	а	—

к) сом—с-д—дом,

круг—к-д—друг,

плоды—д-т—плоты.

8. а) Букву «Д» на дне пруда

Отыскали раки.

С той поры у них беда

То и дело... (драки).

Не жалел дошкольник Петя,

Что однажды от него

Убежали на рассвете

Буква «Д» и буква «О».

Петя ходит в первый класс,

... (школьник) он теперь у нас.

Был доктор на движенья скуп,

Схватил щипцы и вырвал дуб.

Закричал охотник: «Ой!

Двери гонятся за мной!»

Говорят, один рыбак

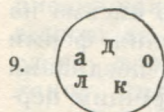
В речке выловил башмак.

Но зато ему потом

На крючок попался дом.

Жучка будку не доела,

Неохота! Надоело!

20. оклад, док, ода, клад, код, да, лад, до, ад, дал.

Н. Ф. СКРИПЧЕНКО,

канд. пед. наук, ст. научный
співробітник;

О. Ю. ПРИЩЕПА,

научный співробітник
(НДІ педагогіки України)

НАВЧАННЯ ПИСЬМА ПЕРШОКЛАСНИКІВ

(Поради щодо роботи
за удосконаленими
навчальними посібниками)

У 1 класі 4-річної початкової школи діти оволодівають графікою протягом усього навчального року. У трирічній — протягом I півріччя. Допомагають їм спеціальні комплексні посібники у вигляді зошитів із друкованою основою, які використовуються у період навчання грамоти. В останньому варіанті доопрацьованих зошитів є зміни і доповнення. Змінилось зовнішнє оформлення зошитів, зміст багатьох сторінок. У зошитах для шестиліток є: а) завдання для підготовки дітей до письма; б) предметні малюнки і схеми слів для звукобуквеного, складового аналізу слів, словосполучень та речень; в) предметні малюнки для проведення логічних вправ; г) зразки літер (великих і малих розмірів) та їх поєднання, складів, слів, словосполучень і речень. Основне розлінування в зошитах — рядкова, міжрядкова та похила лінії. Рядок орієнтує дитину під час письма малих букв. Міжрядкові (пунктирні) регулюють висоту великих літер, а також довжину петель і подовжених ліній у малих буквах: р, д, у, з, в, ф, б. Похила лінія орієнтує на похиле письмо. Ознайомлення з лініями сітки зошита відбувається поступово. Спочатку робота проводиться тільки в рядку, виконуються різні вправи на проведення ліній у межах верхньої і нижньої рядкових, далі — ознайомлення з міжрядковою; останній етап роботи — у повній сітці, тобто в обмеженому просторі сторінки з усіма видами ліній.

Структура змісту зошита відповідає

програмі з навчання письма, тут спеціально відведено певну кількість сторінок для роботи в кожному з періодів — підготовчому, букварному, післябукварному.

Сторінки добукварного періоду спрямовані в першу чергу на загальний розвиток дитини, її здатність зосередитися на графічному завданні, умінні елементарно (з допомогою вчителя) проаналізувати його, визначити початок роботи, продовження, закінчення; розрахувати свої можливості, настроїтися на певний ритм, а також поступово готуватися до складнішої праці в букварному періоді.

Виконанням вправ для зміцнення дрібних м'язів руки школярі при звчаються орієнтуватися на сторінці зошита, розвивають координацію руху руки, окомір.

Перша сторінка зошита, де немає сітки й малюнків, призначена для виявлення учнями свого розуміння малюнка, зображення на вільну тему. У цей час класовод спостерігає за вихованцями: як сидять, як тримають олівець, ручку, рухають пальцями під час зображення ліній, як розміщують малюнки. Все це допоможе вчителю з першого уроку вести перспективне планування роботи щодо кожного учня, групи дітей, класу з формування графічних, технічних і гігієнічних навичок.

Побудова букварної частини посібника спрямована на правильне та усвідомлене засвоєння рукописних букв, поєднань за порівняно короткий час.

Шестилітки засвоюють друковані й рукописні букви майже одночасно. Порядок ознайомлення з літерами визначається системою навчання грамоти, закладеною в букварі. Хоча письмо й читання мають багато спільного, ці уміння якісно різні, в них різні механізми становлення і розвитку. У зв'язку з цим навчання читати і писати відбувається роздільно, хоча подача букв (друкованих і рукописних) — здійснюється в основному одночасно; після засвоєння малої та великої друкованих вивчається мала і велика рукописні букви. У розроблений для шестиліток системи відхилення від синхронної подачі літер полягає в тому, що на початковому етапі навчання засвоюються лише малі букви і ті великі, накреслення яких не відрізняється від малих.

Написання великих букв складної конфігурації перенесене на пізніший період. Тут домінує дидактична доцільність, підпорядкована вимогам навчання з урахуванням труднощів письма.

Учителю надається право перенести опанування окремих великих літер складних накреслень (*К, Е, Д, Б* та ін.) на той час, коли діти оволодіють умінням писати букви простішої форми. Шестиліткам особливо важко дається написання великих букв, у яких переважають петлеподібні елементи, криві лінії, дотримання однакових проміжків між складовими, повторне проведення ліній. Використання закруглених елементів, особливо петель, а також безвідривності написання цілої літери, — складний процес ще й тому, що такі графічні дії потребують від дітей уваги до точних рухів руки, витримки статичного напруження; з розширенням та ускладненням графічних завдань збільшується навантаження на механізм самоконтролю.

Щоб полегшити дітям оволодіння письмом, внесено зміни в накреслення великих букв (*А, Б, В, Г, Д, Н, К, Ю, Г, П, Т, Р*) і малих (*н, к, ю*), а також у діючу систему навчання письма в початковій ланці школи (3—4-річній). Знято жорсткі вимоги до безвідривного письма і вироблення скоропису з перших кроків навчання. Ми ще раз нагадуємо про це з огляду на те, що не всі класоводи, особливо шкіл з російською мовою навчання, знають про рішення колегії МНО УРСР від 31 липня 1985 р.

У пошуках найраціональніших поєднань практика підказала деякі способи полегшення зв'язного письма на початковому етапі засвоєння форми букв. Таке накреслення та поєднання літер пропонується і семирічним першокласникам. Цей графічний принцип зберігається тільки там, де вони природні (*и, ш, г, у, л, м, з, Л, М* та ін.). Зокрема, безвідривно поєднуються букви: а) малі з малими; коли в попередній літері написання останнього елемента закінчується біля нижньої рядкової лінії, спрямоване праворуч (*а, д, е, к, з, и, к, л, м, н, п, р, с, т, у, х, ц, ч, ш, щ, я*, крім *е, і, ї, й*), а наступна починається на верхній рядковій лінії (*и, ї, і, й, к, н, п, р, т, у, ц, ш, щ, ю, ь*), біля нижньої рядкової лінії (*л, м, я, г*), близько середини рядка рухом право-

руч (е, х, в, з, ж, ч, г), наприклад, *же, зн, кл*; б) великі з малими, коли останній елемент великої букви закінчується спрямуванням руху праворуч (Е, Ж, И, К, Л, М, Н, С, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Я, крім Ђ, Й, П, Т, Г), а наступна літера починається на верхній рядковій лінії (и, і, ї, ѓ, п, н, к, р, т, у, ц, ш, щ, ъ), біля нижньої рядкової лінії (л, м, ґ, я), із середини рядка рухом праворуч (в, е, з, ж, х, г, ч), наприклад, *Жи, Ми, Яг*; в) букви, у склад яких входить овал (о, в, ю, ъ, крім б, ф; з буквами, що починаються від верхньої рядкової лінії (и, і, ї, ѓ, п, н, к, р, т, у, ц, ш, щ, ъ), близько до середини рядка праворуч (в, е, г, з, х, ж, ч), наприклад, *он, ве*.

В останніх випадках застосовується відривне поєднання шляхом доведення попередньої букви до наступної та за допомогою додаткового штриха (я, зо, ос, Ру, ом).

Якщо ж поєднання штучні, тобто потребують повторного сполучення по тій самій лінії, — тоді вони недоцільні. Недосконала регуляція рухів руки не дає змоги дитині провести повторну лінію по вже написаному, і це має істотні недоліки (неакуратність, потовщення лінії). Враховуючи те, що учневі нелегко зрозуміти місце сполучення букв у слові, на поле винесено зразки виучуваної літери з раніше опанованими. Попередня буква доводиться саме до того місця, де має поєднуватися з наступною. Наприклад, *лимон (л), земля (з), рука (р), сова (с) і т.д.*

У зв'язку з тим, що орфографічна комісія АН УРСР затвердила 14 листопада 1989 р. видання українського правопису, який містить традиційну українську графіку, у зошитах для письма наявна ще одна буква «Ґе», що відповідає звуку [ґ]. З нею пишуться слова *аґрус, лава, газда, гандж, ганок, гатунок, гвалт, гвалтувати, гелети, гедзь, гелготати, герготати, герготіти, глґнути, гирлиа, глей, гніт (у лампі), гогель-могель, грасувати, грати, гранчастий, гречний, гринджоли, ґрунт, гудзик, гуля, джигун, дзиґа, дзиглик, габлі*: та похідні від них, а також у прізвищах *ґалалан, ґудзь* та ін. (Український правопис. 1990 р.).

До речі, з написанням цієї букви та її звуковим варіантом мають ознайомитися не лише першокласники (семилітні й шестилітні), а всі учні початкових класів, тому пропонуємо

орієнтовний зразок уроку письма «Буква Ґ ґ» за матеріалами сторінки зошита № 2 для шестирічних першокласників.

Мала і велика буква Ґ ґ («ге»)

Мета. Дати перші уявлення про велику і малу букви українського алфавіту; вчити писати їх у складах, словах, реченнях на рядках зошита; розрізняти вимову звуків [ґ], [ґ́], [ґ̈́], правильно використовувати їх в усному мовленні.

1. Диктант буквосполучень. Учитель пропонує послухати слова: *гачок, літо, гора, лис, гусенята, герой, гирло, гіркота, гуркіт, липень, голова, розкриває значення окремих (гирло — місце впадання річки в інше водоймище — море, океан; герой — визнана й нагороджена найвищими нагородами людина за працю, героїчний вчинок; гуркіт — звуки від переміщення, інколи безладного, якихось предметів; потім пропонує вилучити перші дві букви з кожного слова і записати їх на рядку (га, лі, го, ли, гу, ге, ги, гі, гу, ли, го) або придумати свої слова і виписати з них перші буквосполучення.*

2. Вправляння у вимові слів зі звуками [ґ], [ґ́], [ґ̈́].

— Послухайте, як звучить у цих словах звук [ґ] та близький до нього звук [ґ́]: *гілка, город, горобець, грінки, гулька, лава, гедзь, гніт, гуля?*

Учитель спонукає дітей зіставити вимову першого звука в словах: *гора і гедзь*.

— Де знаходиться кінчик язика під час вимови звука [ґ] у слові *гора*? (Тікає назад, у горлечко), а при вимові першого звука у слові *гедзь*? (Язик притуляється до нижніх передніх зубів, а задня його частина піднімається до верхнього піднебіння).

— Вимовіть подібним чином перший звук у словах *гулька, лава, гніт, ґрунт, газда* (господар), *гнотик* (міцно сплетена з ниток вузька стрічка для запалювання газової лампи).

— Отже, у цих словах, — підсумовує класовод, — ми чуємо незвичайний звук, подібний трохи до звуків [ґ], [ґ́], але разом з тим і різний. Він має своє позначення на письмі.

3. Ознайомлення з написанням нової букви. Розгляд малюнка, вимовляння дітьми першого та наступного звуків у назвах предметів (*лава, гудзик, аґрус*).

— Названий вами перший звук

у словах позначається на письмі ось такою буквою — *л*. Це рядкова буква «ге». Запам'ятайте її назву.

Учні хором (усім класом), потім рядами, далі окремо вимовляють правильно цей звук і назву букви «ге».

4. Аналіз структури рядкової і рукописної букви «ге».

— Зіставте друковані рядкові букви «ге» і «ге». Що в них спільного? (Однакові перші два елементи — прямі подовжені лінії, які йдуть вертикально, і короткі прямі горизонтальні). А чим відрізняються? (Третіми елементами. У букви «ге» він іде зверху вниз, а в букви «ге» — догори). А от писані букви зовсім інші, — наголошує вчитель. — Зверніть увагу, діти, з яких елементів складається наша нова «незнайомка». На відміну від друкованої вона має лише два елементи. Перший — вигнута лінія, яка розміщується між робочими лініями рядка, і другий — невеличка вигнута, ніби сполучна, зверху.

— Повправляємось у її написанні. Спочатку кілька разів обведіть її ручкою, не торкаючись паперу, потім — у «повітрі» з відкритими та закритими очима. Хто з вас може зобразити її на дошці? (2—3 учнів виходять до дошки і пробують відтворити її між рядками).

— Щоб вам легше було її писати, пригадайте перший елемент рядкової букви *л* (ви щойно писали склади з нею у диктанті буквосполучень). Де ми розпочинаємо письмо цього елемента? (На нижній рядковій лінії з невеличкою закруглення — *л*, потім ведемо пряму прогнуту праворуч лінію до верхньої рядкової).

— Добре. А тепер замість другого елемента букви *л* проведемо невелику хвилясту лінію, схожу на поєднувальну провислу — *л*, не надто коротку чи довгу, приблизно на ширину рядкової букви *и*.

— Отже, ви вже знаєте все про писану букву «ге», тепер самостійно напишіть спочатку піврядка, а потім і закінчіть його.

5. Робота над поєднанням (відривним та безвідривним) букви «ге» в складах і словах проводиться за матеріалом сторінки зошита. Діти встановлюють сполучення (відривне) з буквою *а* в слові *лава*; (безвідривне) з буквами *а* і *р* у слові *агрус*, *грунт*, *гніт*, *гвалт*.

6. Письмо великої букви «Ге». За

аналогією з малою класовод зіставляє елементи великої літери з *Л*, *М*, наголошує на тому, що «Ге» відрізняється від малої тільки розміром. Писати її починаємо як і перші елементи великих букв *Л* та *М*, з невеличкою закруглення на нижній рядковій лінії, ведемо пряму прогнуту (дещо праворуч) до верхньої, надрядкової, відриваємо (можна без відриву) перо від паперу й пишемо провислу лінію (на ширину великої літери *О*) — *Г*

7. Робота над складами і словами з великою буквою «Ге».

8. Підсумок уроку.

У другій половині III чверті, коли діти навчилися орієнтуватися у сітці зошита з друкованою основою, можна перейти (1 раз на тиждень) до роботи в зошиті без друкованої основи (одночасно всім класом). Бажано, щоб сітка була, як у зошиті з друкованою основою. Попередньо треба пояснити, чим відрізняється один зошит від другого. Перші вправи у новому зошиті мають бути відомі дітям (зміст їх та окремі елементи, розчерки, букви, склади, речення). Правильним буде перші завдання виконувати тільки в рядку, зважаючи на те, що він дещо вужчий від того, в якому працювали. Розмах пальців на таку висоту рядка уже розвинений, але м'язи ще недостатньо зміцнені (бо розвиток їх іде нерівномірно), тому письмо у дрібнішій сітці має бути нетривалим. Виходячи з того, що відмінність сіток полягає саме в рядку, бажано відразу ознайомити школярів із цим. Це можна зробити вправами підготовчого періоду, тобто спершу окремі елементи, потім поєднані між собою. Одночасно триває робота над розвитком руху руки вздовж і поперек рядка.

Вправи варто диференціювати за розвитком м'язової системи руки учнів, повторювати. Поряд із запропонованими класоводом можна вводити й ті, що придумали учні.

Деякі вчителі самостійно розробляють багато вправ, часто використовують малюнки: будинки, дерева, кораблики та ін. В одному випадку вони зображуються похило, узгоджено з лінією, в іншому — перпендикулярно до основи зошита, тим самим ігноруючи похилу. Зображення таких малюнків можливе у сітці без похилої лінії.

При переході до письма складів,

слів у рядку, на нашу думку, краще добирати спочатку склади, слова, елементи, у буквах яких не виходять за рядок, наприклад: *ме, са, ко, липа, сосна, школа*. Після 1—2 рядків розчерків — 1—2 рядки складів, далі — слів.

У післябукварний період триває робота в зошиті без друкованої основи, розвиваються уміння правильно писати і поєднувати літери в цьому зошиті.

Сьогодні класовод має змогу коригувати власну роботу з навчання письма, інтегрувати уроки читання та письма або залишати урок письма цілісним, скорочувати чи збільшувати час на вивчення того чи іншого графічного знака.

Л. П. ДАШЕВСЬКА,

вчитель-методист СШ № 2

м. Красноармійська Донецької обл.

ВИВЧЕННЯ НУМЕРАЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ НАВИЧОК ЯК ЗАСІБ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ ШКОЛЯРІВ

Як відомо, ефективність навчання не в останню чергу залежить від раціональності побудови курсу та обґрунтованості методики його викладання. Тож у пропонованих нотатках ми зосередимо увагу не тільки на прийомах і способах опрацювання вузлових питань початкової математики, а й на тих науково-педагогічних розробках, що становлять основу цих прийомів і способів. Йдеться передусім

про теорію укрупнення дидактичних одиниць засвоєння знань (УДО), яку розробив і наполегливо впроваджує в практику академік П. М. Ерднієв, теорію поетапного формування розумових дій П. Я. Гальперіна, а також дослідження Н. Г. Салміної щодо видів знаково-символічної діяльності школярів, на яких, власне, й ґрунтується розвивальне навчання молодших учнів. Нагадаємо основні моменти цих теорій.

За П. М. Ерднієвим, концепція укрупнення дидактичних одиниць засвоєння знань включає такі взаємопов'язані положення:

- 1) взаємопов'язані дії, операції, функції, теореми тощо (зокрема взаємно обернені) вивчаються сумісно й одночасно;
- 2) складання задач (рівнянь, нерівностей) поєднується з їх розв'язуванням;
- 3) визначені й невизначені завдання (зокрема, деформовані вправи) розглядаються у взаємопереходах;
- 4) структура вправи піддається перетворенню, щоб створити умови для протиставлення вихідного й зміненого завдання;
- 5) необхідно виявляти складність природи математичного знання, добиватися системності знань;
- 6) у системі вправ реалізується принцип доповнюваності (розуміння досягається в результаті міжкодових переходів у мисленні — від образного до логічного, від підсвідомого до свідомого його компонента).

Теорія П. Я. Гальперіна передбачає такі етапи:

- 1) попереднього ознайомлення з метою дії, створення необхідної мотивації в учня;
- 2) складання схеми орієнтовної основи дії;
- 3) виконання дії у матеріальному чи матеріалізованому вигляді;
- 4) формування дії як позамовленнєвої, без опори на матеріальні чи матеріалізовані засоби;
- 5) формування дії у зовнішньому мовленні про себе;
- 6) виконання дії у розумовому плані.

У праці Н. Г. Салміної «Виды и функции материализации в обучении» головну увагу приділено психолого-педагогічним проблемам навчальних засобів: з'ясуванню видів матеріалізації; послідовності, в якій вони мають вводитися; розмежуванню понять «наочність», «моделювання», «матеріалізація».

Покажемо, як ці розробки педагогічної науки можна застосовувати в навчанні молодших школярів математики, зокрема, при опануванні нумерації та формуванні обчислювальних навичок.